

anyaga után kutatva, másrészt biztosítva lesz az is, hogy valamennyi város ill. község valamennyi fontos történeti adata egyöntetűen és azonos szinten rendelkezésre álljon. Ebben a munkában, az intézményekkel együtt, igen hasznosan közreműködhetnek mindazok, akik szabad idejüket és erejüket szívesen fordítják a múlt emlékeivel való foglalkozásra, de a kellő rutinnal és tájékozottsággal még nem rendelkeznek ahhoz, hogy önálló monográfia elkészítésére vállalkozhatnának.

Erre az elővigyázatosságra, a műfajok megválasztásának fokozatosságára annál is inkább ügyelnünk kell, hiszen a forráselemzéssel kapcsolatos problémákon kívül adódik még több olyan momentum, mely kedvezőtlenül befolyásolhatja a város-, ill. falutörténet írójának munkáját: elég talán itt olyanra utalnunk, mint az általános város- és falutörténeti irodalomban való tájékozatlanság, továbbá a történeti adat- ill. anyaggyűjtés módszereiben mutatkozó gyakorlatlanság, a más területekkel történő összehasonlítás hiánya.

Ha mindezeket a szempontokat figyelembe vesszük, a felvetett kérdésre most már egyértelműen megadhatjuk a választ: a város vagy falu történetét minden lényeges mozzanatában bemutató, summázó szintézis, a monográfia megírását csak a részletkérdések tisztázása, a fellelhető források bemutatása és kielemezése, kellő irodalmi tájékozódás és a szükséges kutatási gyakorlat megszerzése után, mintegy a helytörténeti adatgyűjtő munka záróakkordjaként, betetőzéséként tartjuk csak helyénvalónak, mely nem lehet függvénye sem évfordulóknak, sem más sürgető határidőknek.

A helytörténetírás célja – azon túlmenően, hogy az országos történetírásához szempontokat, adatokat szolgáltatson – elsősorban az, hogy a közvetlen, szűkebb pátria történeti múltjának, haladó hagyományainak, az elődök mindennapi életének megismertetése útján a szilárd szocialista hazafiság kimunkálását elősegítse. Kár volna tehát a helytörténetírás munkásainak erejüket meghaladó feladatra vállalkozniok, és ezzel munkájuk hatékonyságát veszélyeztetniök.

SCHNEIDER MIKLÓS

Gulyás Mihály: A huszonnegyedik órában

Az irodalmi életben már ismert, jónévű író, publicista, a Napjaink főszerkesztője, Gulyás Mihály most lett elsőkönyves. Nem induló, pályakezdő fiatal, hanem irodalmi harcok részese, akinek egész életútja, pályája egyrészt azt a társadalmi átalakulást példázza, amelynek huszonöt éve részesei vagyunk, másrészt élményanyaga, érzelmi világa, szemlélete azt a folyamatot vetíti elénk, amelyet új értelmiségünk átélt, önmagában is megvívott.

Az író élményvilága folytán közeláll regénye témájához, hőseihez. Maga is a paraszti élet keretei közül indult alkotói pályájára, érthető tehát, hogy első kisregénye a parasztság életének legdrámáibb, társadalmilag és egyénileg is legforrongóbb, legfontosabb szakaszába vezeti az olvasót.

A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása és újbóli megélnéklülése nagy témája prózáknak. Filmek, drámák, regények és novellák sora vizsgálta társadalmilag, erkölcsileg, pszichológiai szempontból, voltak tragikus hangvételű alkotások, amelyek az ész- és érzelem konfliktusát vették szemügyre, voltak művek, amelyek az egyéni és nemzeti érdek összefüggéseiben, szinte tudományos elemzéssel kezelték a témát, voltak indulatos és érzelmes, megértő és sürgető, türelmetlen írások e témakörben, amelyek megjelenésükkor – aktuálisak is lévén – nagy visszhangot váltottak ki.

Gulyás Mihály kisregénye tulajdonképpen mindazokat a tartalmi és érzelmi elemeket magába foglalja, amelyeket a korábbi évek termése a felszínre hozott. Mégsem eklektikus alkotás, sokrétűsége és érzelmi hullámzása a sajátosan egységes mű belső feszültségének egyik alapja. Gulyás Mihály ugyanis érzelmileg és értelmileg egyaránt kiérlelt álláspont-ról ábrázolja hőseit, de éppen személyes tapasztalatai révén képes a kisregény szereplőiben zajló lelki folyamatokat hitelesen ábrázolni.

Az életismeret és a lelki folyamatok iránti érzékeny figyelem tehát a regény legfőbb értéke. Nem az újat mondani akarás vezette feltehetően az íróat, amikor 1960-ban ját-

szódó regényében Tömpe János tizennyolcholdos gazda és Gombás József fiatal bányász, agitátor szembenállását és egymásratalálását megírta. Sokkal inkább az, hogy megkeresse a mai faluban ható társadalmi és lélektani törvények rugóit, fellelje azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák parasztságunk jelentős részének érzelmi életét, emberi világát.

Ha a regény értékének tartjuk a problémakör egyszerre több oldalról való megközelítését, ha izgalmas írói kísérletnek érezzük a hangulati, érzelmi effektusok hullámzását a klasszikus realizmus eszközeivel kifejezve, akkor érdemes ennek esztétikai sajátosságaira nagyobb figyelmet fordítani.

Az írói rokonszenv kifejezése sokféle formában történhet és történik a regényben. A holt világ, a tárgyi környezet rajza, a paraszti élet rekvizitumainak csendes nosztalgiával vagy átfűtött líraisággal történő megrajzolása csak egyik eleme ennek a kifejezésrendszernek. Érzelmi elemek felszín alatti bújkálása, egy-egy gyengéd gesztusban való kibomlása teszi széppé például az állatok leírását, s „árulja” el egyúttal író és hősét.

Tömpe János Jó György kortársa és utóda. Ahogyan az agitátornak csendes borozgatás közben hol panaszkodva, hol évődve feltárja élete egy-egy szakaszát, ahogyan a kisember küzdelmét ábrázolja a történelmi erőkkal – ebben is kifejezi az író érzelmi azonosulását, személyes, esetleg családi emlékeit – élményeit. Ezért nem drámaiak ezek az epizódok, hanem a legszebb lírában oldottak, gondolkoztatóak, töprengésre készítőek, de nem drámaian felkorbácsolóak.

Az író tudatosan kerüli a tragikus színeket, a nagy drámai összecsapásokat. Az élet produkált ilyeneket szép számmal, a történelem azonban azóta ezeket a konfliktusokat nagyobbszt feloldotta. Az aktualitás jegyében keletkezett alkotások még arra reagáltak elsősorban, hogy milyen gyökeres fordulatokat hoz az új gazdákodási forma az ember életében, milyen heroikus vállalkozás az egyén részéről az új helyzet tudomásulvétele, mennyi mindent átfómál egy papír aláírása. Azóta azonban a paraszti élet új mederben folyik, a szembenállás értelmetlen is, gyenge is, reménytelen is. A mai tapasztalatok alapján alkotó író – különösen, ha olyan lírai alkatú, mint amilyenek Gulyás Mihály ebben a kisregényében mutatkozott – nem a konfliktust, hanem az egymásratalálást, az emberség erejét, a lassan kibontakozó harmóniát sejteti a regény végén.

Eddig azt hangsúlyoztuk, mennyi szállal kötődik az író paraszti hőséhez. A félreértés elkerülése végett azonban fontos leszögezni: Gulyás Mihály éppúgy személyes sorsának érzi az agitátor, a termelészövetkezetet szervező munkás alakját is. Annak embersége, mosolyognivaló naivsága és ugyanakkor tiszteletreméltó tapintata, érzelmi érettsége is személyes élménye az írónak – csak így ábrázolhatja ilyen hitelesen. Érdekes módon tulajdonképpeni agitációról, érvekről alig esik szó a regényben, az író nem az olvasót akarja a történelmi átalakulás jogosságáról meggyőzni, hanem egy folyamat ábrázolásával kívánja dokumentálni ember és történelem sajátos kapcsolatát. A két ember között hol erősödő, hol lazuló érzelmi szálak, Gombás embersége az, amely agitál. Türelme, hite, a másik ember becsülése, egy-egy figyelmeztető közbevetése, elgondolkoztató megjegyzése hat az olvasóra is. Nem az újságok vezércikkeinek okfejtésével győz a szervező – noha erre is felkészült, mielőtt falura indult – hanem egy új politika szellemével. Ennek hiteles ábrázolása pedig szép írói érdem, esztétikailag igényes megformálása révén értékes olvasói élmény. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.)

KISS AURÉL